

Філяніна Н. М.,

доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних наук,
Національний фармацевтичний університет
(Харків, Україна), E-mail: nfilyanina@mail.ru

КОНЦЕПЦІЯ ЦІННОСТІ ТА САМОЦІННОСТІ ПРИРОДИ ТА СИСТЕМА ОСВІТИ

***Анотація.** Освіта є важливим чинником включення уявлень про цінність і самоцінність природи в усі сфери людської діяльності. У процесі неперервної освіти уявлення та знання про цінність і самоцінність природи набувають специфічних рис відповідно до етапів, форм і цільових груп, а екологічні знання мають бути інкорпоровані в цілісну систему культурно-духовного життя суспільства.*

***Ключові слова:** цінності, самоцінність природи, освіта, система освіти.*

Постановка проблеми та стан її вивчення. «Сучасна філософія освіти звертається до категорії цінностей як до однієї з засадничих зі світоглядної і методологічної точки зору», – пише Бойченко [1, с. 99]. Без категорії цінності неможливо побудувати ні теорію особистості, ні теорію соціальних систем, хоча в кожній із систем цінності можуть виконувати і виконують різні функції. Звідси постає питання про незмінність та неперушність цінностей в освіті. [1, с. 103].

Соціальні науки насамперед акцентують увагу на людині, яка є учасником надіндивідуальних соціальних процесів, передусім системних та інституційних, тоді як гуманітарні науки зосереджуються на ціннісній структурі особистості загалом, а не лише на ціннісній природі мотивації її поведінки. Відповідно, загальну позицію гуманітарних наук, підсумовує М. Бойченко, репрезентує філософсько-антропологічний ракурс розгляду проблеми цінностей, а загальну позицію наук соціальних – соціально-філософський ракурс [1, с. 104]. Для соціальних наук не так важливі мотивації звернення людини до тих чи тих цінностей, як сам факт такого звернення, тобто те, що людина сприймає «правила гри» у певній соціальній системі. До соціальних систем, які формують цінності, належать: економічна політика, соціальна політика, екологічна політика, освітня політика, права людини, освіта, охорона природи, громадянське суспільство.

Ланкою, що поєднує глибинне розуміння цінностей і природоохоронні дії, має бути всеохоплива, неперервна екологічна освіта та виховання, що інтегрує природничо-наукові та гуманітарні знання. При цьому учасниками освітньо-виховного процесу стають не лише педагоги, а самі вчені-дослідники природи, не лише доводячи до суспільства свою особистісну позицію, а й реалізуючи принципи відповідальності вченого перед суспільством. Вагомого значення набувають громадські організації та інші структури громадянського суспільства, для яких цінностями є природа, чисте й безпечне довкілля, здоров'я та якість життя людей, безпека наступних поколінь тощо.

Концепція цінності та самоцінності природи в наш час визнається міжнародною політичною спільнотою, а також обстоюється екофілософами, активістами природоохоронних рухів. Саме тому **метою статті** є обґрунтування необхідності розгляду освіти як важливого інструменту включення уявлень про цінність і самоцінність природи в усі сфери людської діяльності, які мають відбуватися в процесі неперервної освіти, набуваючи специфічних рис відповідно до її етапів та цільових груп.

Виклад основного матеріалу. Якісні зміни в системі освіти неможливо здійснити лише за допомогою педагогічних засобів і методів, так само, як і для подолання екологічної кризи недостатньо самих лише екологічних знань.

Екологічні знання мають бути інкорпоровані в цілісну систему культурно-духовного життя суспільства. Тому має братися до уваги такий дидактичний принцип, як емоційність, що сприяє особистісному засвоєнню змісту матеріалу. «У такому контексті, – пише С. Рудишин, – передбачається розвиток особистісно орієнтованого навчання як напрям гуманістичної педагогіки» [6, с. 201]. Тому цілком закономірно, що у змісті екологічної освіти практично реалізується взаємозв'язок між природничо-науковим і гуманітарним знаннями.

У процесі фахової підготовки майбутні екологи мають не лише навчитися аналізувати різну інформацію про стан довкілля, конвертуючи її в знання, а й засвоїти систему цінностей, де чільне місце належить природі, і вже на основі цих цінностей набуті знання використовуватимуться в майбутній професійній діяльності. Інакше кажучи, система вищої освіти має гуртуватися на такій педагогічній категорії, як «готовність студента до майбутньої діяльності», що передбачає єдність особистісних, індивідуально-психологічних якостей і системи професійних знань, умінь, навичок [6, с. 203].

Якість університетської підготовки майбутніх фахівців-екологів набуває особливо важливого значення, тому що від їхньої професійної діяльності значною мірою залежить ефективність екологічної політики й екологічного менеджменту.

Якщо розглядати екологічну освіту як різновид спеціальної (професійної) освіти, то практична освіта полягає в тому, що «професійна справа виконується цілком і всебічно. Але це включає і подолання того чужого, що є в роботі по відношенню до людини, тобто цілковите перетворення людиною цього чужого у своє власне» [2, с. 55].

Звернімося, наприклад, до значення цінностей у царині екологічної політики та управління, аби продемонструвати складність і суперечливість включення цінностей у політико-управлінську систему.

Від успіху екологічної освіти фахівців безпосередньо залежить успіх реалізації менеджерських програм у сфері охорони природи, природокористування та подолання екологічних криз. Тому аксіологічний підхід набуває наскрізного значення як у сфері екологічної освіти, так і у сфері екологічного управління.

Г. Марушевський зазначає, що зазвичай управлінська етика спрямована на удосконалення відносин між працівниками, на розвиток колективних форм організації та стимулювання праці для якісного виконання організацією чи установою своїх адміністративно-господарських функцій. «З етичного погляду, – стверджує він, – управління розглядається як система збереження гідності людей, як гаранта їхніх прав і обов'язків» [5, с. 18]. Відповідно, управлінська етика переважно концентрується на внутрішніх засадах діяльності колективу, який є об'єктом управління. У цьому аспекті управлінську етику можна розглядати як різновид професійної етики.

Покликаючись на дослідження А. Гусейнова і Р. Апресяна щодо відмінностей змісту професійної та прикладної етики, Г. Марушевський зазначає, що прикладні виміри управлінської діяльності стосуються зовнішніх аспектів прикладної етики, які виявляються в цінності та значущості цієї діяльності для суспільства загалом, а не лише у відносинах у межах певної групи людей. Таку відмінність внутрішнього і зовнішнього аспектів управлінської діяльності він пропонує розглядати як відмінність професійної та ціннісної складових цієї діяльності. Професійна діяльність орієнтована на спільне благо, але внаслідок переходу до ринкової економіки спостерігається розрив між професійною та ціннісною складовими управлінської діяльності. Виявилось, зауважує Г. Марушевський, що професіоналізм управлінців може бути спрямований більшою мірою на досягнення приватного чи корпоративного блага і меншою мірою – на досягнення спільного блага. Цей розрив між професійним та ціннісним складниками управлінської діяльності набуває принципового значення у сфері управління

довкіллям, або екологічного управління, оскільки воно спрямоване на досягнення спільного блага, забезпечення добробуту, здоров'я та безпеки всіх людей. Тому часом переорієнтація управлінської діяльності на досягнення приватного (корпоративного) блага має наслідком погіршення екологічної ситуації [5].

Можна навести чимало прикладів, коли орієнтація на досягнення корпоративного блага, що виявляється, зокрема, у збільшенні прибутків компаній і корпорацій, здійснюється за рахунок деградації природи й природних ресурсів і завданні шкоди здоров'ю та якості життя людей. До переліку такої діяльності належать: забудова зелених зон міст і приміських територій, суцільне вирубування лісів і будівництво малих ГЕС на річках Карпат, а також такі мегапроекти, як видобуток нафти й природного газу в Арктиці.

Проте для людини є цінним як приватне, так і спільне благо: щоб уникнути конфлікту цінностей, слід забезпечити баланс цих цінностей [5, с. 19].

У реальному житті досягти балансу цінностей і раціонального розв'язання суперечності між рівнозначними цінностями доволі складно. Г. Марушевський із покликанням на працю С. Мендуса «Політика і мораль» пише, що кожна людина на це питання знаходить власну відповідь, визначаючи для себе пріоритетними ті чи ті цінності. Але встановивши для себе певні пріоритети, людина не має відкидати й інші цінності. Особливо це актуально для політиків як людей, що ухвалюють рішення, які стосуються спільного блага. Неспроможність визначити систему цінностей або беззастережне надання переваг одній системі цінностей та ігнорування іншої створює підстави для оцінювання громадськістю політичної та управлінської діяльності як аморальної. Отже, односторонній вибір цінностей, робить висновок Г. Марушевський, суперечить екологічному підходу, засадничим для якого є принцип цілісності. Тому в екологічному управлінні необхідно враховувати всю складність як природних, так і соціальних систем, щоб необережним, непродуманим або упередженим рішенням не завдати шкоди їхній цілісності [5, с. 20].

Еколого-етична ціннісна орієнтація керівників державної системи екологічного управління є особливо важливою з огляду на те, що порівняно з іншими розвинутими галузями управління екологічний менеджмент є відносно новою галуззю управління, а також слабшою й менш пріоритетною. Носіями екологічних цінностей є представники державних установ, відповідальних за збереження довкілля, громадські екологічні організації, певні верстви наукової та освітянської спільнот, причому державні службовці мають максимально враховувати інтереси різних суспільних груп і збалансовувати різні системи цінностей. Разом із тим Г. Марушевський констатує, що в системі управління поки що використання природних ресурсів з метою економічного зростання домінує над збереженням природи й природних ресурсів та усвідомленням самоцінності природи. Отже, у своїй діяльності службовець повинен керуватися не лише офіційними обов'язками чи політичними рішеннями, а й власними переконаннями та цінностями, що буде проявом громадянської позиції [5, с. 21].

Саме громадськість виступає тією силою, що збалансовує політичні, економічні, бізнесові інтереси, з одного боку, та інтереси суспільства, – з іншого. Водночас громадські природоохоронні організації збалансовують матеріальне та нематеріальне поцінювання природи, оскільки бізнес переважно цінує матеріальний бік природи і природних ресурсів, тоді як громадськість визначає пріоритетним поцінювання природи, наголошуючи на її самоцінності та виступаючи нібито від імені природи та її окремих складників, позбавлених власного голосу. Через громадськість можна почути голос природи [5].

Реабілітація цінності природи, шанування всіх її проявів є, як стверджує А. Єрмоленко, необхідною умовою збереження гідності людини. Для відродження цінності природи необхідне подолання розриву між економічною, соціальною,

естетичною, екологічною та етичною національностям, породженого модерним суспільством. Такий розрив стає на заваді створення інтегративної раціональності, яка «відповідала б вимогам соціально-ринково-екологічно-етично зорієнтованого господарства на основі створення всесвітнього громадянського суспільства під гаслом: «Громадянські суспільства всіх країн, єднайтеся!» [4, с. 349]. Цю систему слід доповнити освітнім складником, а громадянське суспільство має бути і суспільством знань (knowledge society), і суспільством освіти (educational society), включно з громадянською освітою.

Важливим і невід'ємним складником громадянської освіти є екоосвіта й екопросвіта. Причому екоосвіта в контексті громадянської освіти передбачає усвідомлення громадянської свободи як умови забезпечення від екологічних ризиків, право на чисте й безпечне довкілля, на участь в ухваленні рішень, обов'язкове дотримання екологічного законодавства та норм поведінки в повсякденному житті, вміння громадян обстоювати власні екологічні права. «Громадянська освіта та екопросвіта, – переконана Т. Гардашук, – виступають як протиположність культивуванню стереотипів споживацької поведінки, порушенню прав громадян з боку державних інституцій чи соціально та екологічно безвідповідального бізнесу, що забруднює довкілля й порушує екологічні права громадян, наступу комерційної реклами» [3, с. 289].

Тема цінності природи дедалі активніше включається в освітні плани і програми. Зокрема, важливість цього напряму освіти в цілому, екоосвіти та освіти для сталого розвитку включені до програми Декади ООН з освіти для сталого розвитку [7].

Висновки. Усвідомлення цінності природи загалом та її окремих компонентів нерозривно пов'язано з темою виживання людства. Побудова стратегій виживання людства, яка розглядається в контексті як оптимістичних, так і песимістичних сценаріїв, має враховувати все розмаїття і складність причинно-наслідкових зв'язків і всіх нелінійних взаємодій.

Завдання полягає в тому, щоб перевести політичні наміри та декларації на мову практичних дій, спрямованих на збереження всього живого, а також на збалансоване використання окремих компонентів природи з метою розвитку людства. Для цього мають статися суттєві зрушення у свідомості людей, пов'язані з переоцінюванням базової системи цінностей. Реабілітація цінності природи є важливим компонентом сучасної стратегії виживання людства, а включення уявлень про самоцінність природи до ціннісно-світоглядної системи сучасної людини сприятиме ефективності практичного втілення таких стратегій у життя.

Освіта є важливим чинником включення уявлень про цінність і самоцінність природи в усі сфери людської діяльності. У процесі неперервної освіти уявлення та знання про цінність і самоцінність природи набувають специфічних рис відповідно до етапів, форм і цільових груп, а екологічні знання мають бути інкорпоровані в цілісну систему культурно-духовного життя суспільства.

Громадянське суспільство є важливим чинником підвищення поцінювання природи та запровадження її в освітні системи. Громадськість виступає силою, що збалансовує політичні, економічні, бізнесові інтереси, з одного боку, та інтереси суспільства, – з іншого. Водночас громадські природоохоронні організації збалансовують матеріальне та нематеріальне поцінювання природи, оскільки бізнес переважно враховує матеріальний бік природи і природних ресурсів, тоді як громадськість вважає пріоритетним поцінювання природи, наголошує на її самоцінності й виступає нібито від імені природи та її окремих складників, позбавлених власного голосу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бойченко М. Цінності як категорія філософії освіти (соціально-філософський та філософсько-антропологічний ракурси) // Філософія освіти, 2009, № 1–2 (8), С. 99–107.
2. Гадамер Х.-Г. Истина и метод : основы философской герменевтики.; пер. с нем.,

общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.

3. Гардашук Т. В. Громадянське суспільство перед екологічними викликами сучасності // Філософсько-антропологічні читання : Європейські цінності та українські реалії (до 80-ліття від дня народження О. І. Яценка) // Філософські діалоги, 2012, С. 285–291.

4. Єрмоленко А. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи. – К. : Лібра, 2010. – 416 с.

5. Марушевський Г. Б. Аксиологічні аспекти екологічного управління // Національна система освіти для збалансованого розвитку : матеріали Наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 квітня 2012 р.) : [у 3 т.]. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2012. – Т. 3. – С. 18–25.

6. Рудишин С. Д. Екологічна освіта : методологічні і психологічні аспекти // Стратегії розвитку екологічної освіти у XXI столітті : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Стратегії розвитку екологічної освіти у XXI столітті» (м. Миколаїв, 27–28 березня 2014 року). – Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2014. – С. 199–205.

7. Values education, URL: http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_d/mod22.html. (Accessed 20.11.2016).

REFERENCES:

1. Boichenko M. Tsinnosti yak katehoriia filosofii osvity (sotsialno-filosofskiyi ta filosofsko-antropolohichniy rakursy) [Values as a category of philosophy of education (social-philosophical and philosophical-anthropological perspectives)] // Filosofiia osvity, 2009, # 1–2 (8), S. 99–107.

2. Gadamer Kh.-G. Istina i metod : osnovy filosofskoy germeneytyki [Truth and method : fundamentals of philosophical hermeneutics]; per. s nem., obshch. red. i vstup. st. B. N. Bessonova. – М. : Progress, 1988. – 704 s.

3. Hardashuk T. V. Hromadianske suspilstvo pered ekolohichnymy vyklykamy suchasnosti [Civil society facing environmental challenges of our time] // Filosofsko-antropolohichni chytannia : Yevropeiskii tsinnosti ta ukrainski realii (do 80-littia vid dnia narodzhennia O. I. Yatsenka) // Filosofski dialohy, 2012, S. 285–291.

4. Yermolenko A. Sotsialna etyka ta ekolohiia. Hidnist liudyny – shanuvannia pryrody [Social ethics and ecology. The dignity of man – the worship of nature]. – К. : Libra, 2010. – 416 s.

5. Marushevskiyi H. B. Aksiolohichni aspekty ekolohichnoho upravlinnia [Axiological aspects of environmental management] // Natsionalna systema osvity dlia zbalansovanoho rozvytku : materialy Nauk.-prakt. conf. (m. Kyiv, 24 kvitnia 2012 r.): [u 3 t.]. – К. : Tsentr ekolohichnoi osvity ta informatsii, 2012. – Т. 3. – S. 18–25.

6. Rudyshyn S. D. Ekolohichna osvita : metodolohichni i psykolohichni aspekty [Environmental education : methodological and psychological aspects] // Stratehii rozvytku ekolohichnoi osvity u KhKhI stolitti : materialy Vseukr. nauk.-prakt. conf. z mizhnar. uchastiu «Stratehii rozvytku ekolohichnoi osvity u KhKhI stolitti» (m. Mykolaiv, 27–28 bereznia 2014 roku). – Mykolaiv : FOP Shvets V. D., 2014. – S. 199–205.

7. Values education, URL: http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_d/mod22.html. (Accessed 20.11.2016).

Филянина Н. Н., доктор философских наук, доцент, заведующая кафедрой гуманитарных наук, Национальный фармацевтический университет (Харьков, Украина), E-mail: nfilyanina@mail.ru

Концепция ценности и самоценности природы и система образования.

Аннотация. Образование является важным фактором включения представлений о ценности и самоценности природы во все сферы человеческой деятельности. В процессе непрерывного образования представления и знания о ценности и самоценности природы приобретают специфические черты в соответствии с этапами, формами и целевыми группами, а экологические знания должны быть включены в целостную систему культурно-духовной жизни общества.

Ключевые слова: ценности, самоценность природы, образование, система образования.

Filyanina N. M., doctor of philosophical sciences, docent, Head of Department of Humanities

National pharmaceutical University (Kharkov, Ukraine), E-mail: nfilyanina@mail.ru

The concept of value and intrinsic value of nature and the education system.

Abstract. Education is an important factor in the inclusion of representations of the value and intrinsic value of the nature in all spheres of a human activity. In the process of continuous education representation and knowledge about the value and intrinsic value of the nature acquire some specific characteristics in accordance with the steps, forms and target groups, and environmental knowledge should be incorporated into a coherent system of cultural and spiritual life of society.

Key words: value, the intrinsic value of nature, education, education system.

УДК 177.5+323.382

Шурупова К. В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри філософії і соціальних наук

ДВНЗ Криворізький національний університет

(Кривий Ріг, Україна), E-mail: poisonoustar@yandex.ua

АКСІОЛОГІЧНІ КОМПОНЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Анотація. Мета: комплексне філософське дослідження соціальної політики як правового явища, вивчення його політико-соціальних складових.

Методика: для дослідження філософської специфіки аксіологічно-правових особливостей соціальної політики використовувались загально-наукові методи: аналіз, синтез – для вивчення фундаментальних понять; історичний метод – для узагальнення поняття «справедливість» як складової соціальної політики.

Результати: розглянуто філософські особливості поняття «соціальна політика», показано соціально-правові засади даного феномена; зазначено складові соціальної політики.

Наукова новизна: вперше розглянуто соціальну політику як похідну соціальної справедливості; визначено рівні та особливості соціальної політики в українському суспільстві.

Практична значущість: матеріали статті можуть бути використаними при вивченні таких дисциплін – філософія, соціологія, політологія, правознавство та ін.

Ключові слова: соціальна політика, справедливість, правове забезпечення, аксіологічна значущість.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень: на всіх етапах існування людство зверталось до проблеми справедливого, чесного та необхідного забезпечення своїх потреб. Права людини є першочерговим завданням, що вирішується правовою державою та громадянським суспільством. Та, нажалі, дана проблема не є виключно предметом правового поля, бо саме політичні особливості (режим, спрямованість політики) є визначальними в даному випадку. Не всі верстви населення можуть об'єктивно мати необхідні блага, з різних причин, отже держава, що будує свою політику на цінностях гуманізму, має забезпечувати вирішення таких потреб. Сучасна Україна через політичну, соціально-економічну кризу зіткнулась з проблемами безробіття, загального зниження рівня життя, демографічними проблемами; особливу складність представляють умови життя соціально-незахищених верств суспільства: інвалідів, пенсіонерів тощо. Таким чином, соціальна політика представляє вкрай актуальну галузь діяльності, що вимагає всебічного, теоретичного розгляду з метою пошуку шляхів вирішення всіх вказаних проблем.

Дана проблематика розглядалась такими дослідниками: Конфуцій, Сократ, Платон, Аристотель (досліджували справедливість як похідну складову соціального добробуту); Т. Гоббс (теорія об'єднання суспільства та держав из метою розподілення матеріальних благ); П. Блау, Д. Хіксон, К. Хайнінгс (вивчали феномен влади на засадах теорії «обміну ресурсами», з якої і походить вчення про справедливість);